

„ÉJSZAKA A MÚZEUMBAN”

CSAPLÁROS ANDREA – KOLONITS LÁSZLÓ¹

Magyar Régészet 10. évf. (2021), 3. szám, pp. 72–76.

Az egyik külföldi vezető régészeti múzeum az „Éjszaka a múzeumban” filmcímmel jellemezte a tavalyi és ideai bezárásokat. A Covid-19 járvánnyal kapcsolatos lezárások tényleg ezt jelentették muzeális intézményeinkben 2020-ban és 2021-ben? Ahogy tanulmányunkból is kiderül, a Savaria Múzeum bezárt kapui mögött nem csend és üresség honolt. Éppen ellenkezőleg: új típusú, kreatív ötletekben gazdag, mozgalmas munka zajlott a múzeumokban, amely elképesztő tömegű online megjelenést is létrehozott. Nyilvánvaló, hogy a virtuális túrák nem helyettesíthették a tényleges sétát a kiállítótereinkben, de volt egy előnye: a múzeum online éjjel-nappal nyitva lehetett, és nyitva van mind a mai napig.

Európa múzeumainak honlapjait böngészve feltűnő, hogy miközben az intézmények változatos online programjait népszerűsítették, a hírekből a teljes bezárásról értesült a közönség. A múzeumok gyűjteményeiben folyó kutatómunka, amely nélkül a kiállítások és a rendezvények létre sem jöhetnének, alig vagy egyáltalán nem kapott figyelmet, jóllehet éppen ebben az időszakban jutott sokkal több idő a kutatósokra, a gyűjtemények rendezésére. A hazai és a külföldi múzeumok esetében egyaránt szembeötlő, hogy nagy részük igyekezett ezt a szokatlan helyzetet, a teljes lezárást feloldani, és kapcsolatban maradni a helyi lakossággal, a társadalom számára továbbra is jelen lenni. Nem kis feladatot jelentett fenntartani az intézmények „törzsközönségének” érdeklődését és megszólítani újabb potenciális látogatókat, a közvetlen élményszerzés helyett kizárólag a virtuális tér adta lehetőségeket felhasználva. A múzeumi kollégák minden kreativitására és tanulási képességére szükség volt ahhoz, hogy gyermekeknek szóló oktatási segédanyagokat, tárgyalókészítésként ösztönző videókat készítsenek, hogy mindig újabb, a gyűjteményhez, aktualitásokhoz, évfordulókhöz illeszkedő filmek, képes és szöveges ismeretterjesztő tartalmak szülessenek. Az online megjelenések és a muzeológusi feladatok mellett pedig azt a konkrét segítséget is meg kell említenünk, amit a járványidőszakban nyújtottak: maszkokat készítettek a város lakóinak, a kimozdulni nem tudó idős emberek mindennapjait pedig piaci bevásárlással segítették.

Tavaly nyár elején nehéz volt kivárni a „shutdown” végét, azt hittük, az addig megszokott életünk tér vissza, de az őszi „lockdown” ráébresztett bennünket, hogy a normalitás más lesz, mint eddig. Ebben a kényszerhelyzetben kellett helyt állniuk a muzeológusoknak. A szakma szárnyaló kreativitásról tett tanúbizonyságot a kiállítások és a virtuális tér összefüggésében. Természetesen a YouTube és más online platformok nélkül elképzelhetetlen lenne a mai helyzet, amikor a múzeumok a művészet és a kultúra közvetítésében világszerte innovatív módon használják ezeket a felületeket.

A Covid-19 előtt sem utazhatott mindenki a világörökség szempontjából kiemelt helyszínekre. A kiemelkedő kulturális és történelmi jelentőségű műtárgyak megtekintése is sokszor nehézségekbe ütközött, feltéve, ha egyáltalán nyilvánosan hozzáférhetőek voltak. Éppen ezért a virtuális látogatás, a műtárgyak egyedi bemutatásának lehetősége, a digitalizálás fontos lépés a kulturális intézmények demokratizálásában. 2021-ben a második nyári szezon zajlott le úgy, hogy a más országokba induló nyaralásokat sokan lemondták, nem mertek elindulni. Ha csak a mediterrán, nyáron komoly turisztikai vonzerőt jelentő országok statisztikáját nézzük, feltűnő, hogy a tengerparti nyaralások kevésbé, de a múzeumlátogatások száma, a régészeti helyek látogatottsága jelentősen, akár egyharmadával esett vissza.

A bezártság első hónapjai sokként érték a muzeális intézményeket, érzelmileg is mindenkit megviselt, hogy a múzeumok nem fogadhattak látogatókat. A kutatási eredmények és a gyűjtemények kiállításokon történő bemutatása és programok szervezése vált lehetetlenné egyik pillanatról a másikra. A múzeum már

¹ Savaria Megyei Hatókörű Városi Múzeum, Szombathely. E-mail: igazgatosag@savariamuseum.hu; kolonits.laszlo@savariamuseum.hu

nem elefántcsonttorony, a kutatások, a gyűjteményezés nem az íróasztal fiókjának szól, hanem a társadalomnak. A cél a közönség elé tárni muzeális intézményeink értékeit.

A kiállítóhelyeinkre és programjainkra be nem jutó látogatók érdeklődése inspiráló hatású volt, és világossá tette, hogy a statikus honlapok mellett más online megoldásokkal is meg kell szólítani az érdeklődőket. Az első próbálkozások kezdetben kicsit döcögőse sikerültek, de a kezdeményezés a muzeális intézmények kezében volt. Ebben a kiélezett helyzetben szerzett tapasztalatok, az azokra való reflektálás és ezek elemzése a jövőnkre nézve lesz kiemelten értékes és előre mutató.

A „Covid-19 lockdown”-okra adott válaszok számos muzeális intézményben változatos megoldásokat eredményeztek. A „látogatók” reakciói az online megjelenésekre a teljes elutasítástól a lelkesedésig nagyon különbözőek voltak. A kiállításokon megjelenő digitális tartalom körül folyó vita állandó, amióta ezek a kiállítások aktív és szinte kötelező részei lettek múzeumi tevékenységünknek. Valószínűleg mindig lesz egyfajta feszültség a tradíciókhoz görcsösen ragaszkodók és a megújulást csak innovációban elképzelő kollégák között. A digitális formátumok, ezen belül az online megjelenések elutasításával vagy éppen az értük való lelkesedéssel kapcsolatos kérdésekre nem lehet általánosan érvényes választ adni. Véleményünk szerint a Covid-19 következményei sok intézménynek adtak és adnak lehetőséget a kísérletezésre, amire eddig se idő, se lehetőség, de talán legfőképpen bátorság sem volt.

A SAVARIA MÚZEUM TEVÉKENYSÉGE A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNY ALATT (2020–2021)

A járvány következményei a Savaria Megyei Hatókörű Városi Múzeumot is érintették, és a mai napig hatással vannak mindennapjainkra. A munkatársak az eddig szinte ismeretlen, csak kivételes esetekben engedélyezett „home office”-ban dolgoztak hónapokon át. Az egyik legnagyobb felelősség az informatikus kollégákra nehezedett. Megfelelő informatikai környezetet kellett teremteniük a lehető legrövidebb idő alatt, a munkatársaknak szokatlan, eddig alig vagy egyáltalán nem használt online megoldásokkal, miközben nem ritkán a gyenge internetes kapcsolattal is meg kellett küzdeniük.

A Savaria Múzeum [első YouTube-videója](#) a 20. század elején a városon végigsöprő tífuszjárványról szól, amely során a múzeum épületét járványkórháznak rendezték be. Pedig 2020 márciusában még nem láthattuk a párhuzamot a Covid-19 és a korábbi járványok között! A hasonlóságok természetesen az egészségügyi vonalon is felismerhetőek voltak, de talán még ijesztőbb volt a társadalomra gyakorolt hatása. Az idestova 100 évvel későbbi járvány okozta események a társadalomra ugyanolyan sokkolóan hatottak (1. kép), a múzeum pedig ugyanúgy szerepet kapott a járvánnyal szembeni küzdelemben, mint egy évszázaddal korábban: a Savaria Múzeum járványkórházként működött 1908-ban és oltópontként 2021-ben (2. kép).

A MÚZEUMI TEREPMUNKÁK

Mivel a régészeti feladatellátás az utóbbi évtizedekben javarészt építőipari tevékenységekhez kötődik, azoktól függ, így Vas megye területén sem álltak le a terepi régészeti kutatások a járvány időszakában. Bár

1. kép. A Kultur-palota, 1908

2. kép. A Savaria Múzeum a felújítás után, 2019

az elmúlt években nem bővelkedtünk ásatásokban – a tárgyalt időszakban nagyjából 12 000 m²-nyi területet tártunk fel klasszikus ásatási keretek között – dűskálunk a régészeti megfigyelésekben, amelyek során lépten-nyomon szükségessé válik régészeti bontómunka végzése is.

A legnagyobb területű, nagyjából 10 000 m²-es ásatásunk Bük határában zajlott. Ennek keretében többek között egy római kori temető részlete került napvilágra. A két kerítőárok környékén csoportosuló, időnként kőlapokkal vagy tegulákkal kirakott sírok gazdag, kisebb részben „csontvázas”, nagyjából hamvasztásos temetkezéseket rejtettek. A hamvakat kerámia-, illetve üvegurnákba helyezték, de előfordult a szórthamvas rítus is (3. kép).

Az ArcheON nevet viselő Interreg-projekt keretében két tervátsatást is végeztünk 2020-ban. A projekt által érintett térség – Dél-Burgenland és Vas megye területe – történelmi és régészeti értékekben az egyik leggazdagabb régió. Ez a terület, amelyet közel egy évszázada államhatár oszt ketté, korábban egységes közös térség volt már a neolitikum óta. A régészeti értékek feldolgozása mindig állami szinten zajlott, anélkül, hogy tekintetbe vették volna az egykori teljes közös territóriumot, és egyes régészeti lelőhelyeket soha nem dolgoztak fel határon átnyúló együttműködés keretében. A muzeológiai és turisztikai partnerek határon átnyúló együttműködésére van szükség annak érdekében, hogy ezt a történelmileg kialakult, de ma egy országhatár által kettévágott egységet megjeleníthessék, a nagyközönség számára ismertté tehessek és közös turisztikai kínálatot alakíthassanak ki. Ezáltal a közös történelmi és régészeti értékek turisztikai szempontból történő láthatóvá/érzékeltetővé tétele valósulhat meg. A meglévő, szerteágazó tudást ötvözve a programterület hat legjelentősebb átsatási lelőhelyének feltárása és közös tudományos feldolgozása történik meg. A projekt eredményességéhez a történelmi és régészeti értékekkel kapcsolatos különféle célzott ismeretterjesztő tevékenységek is hozzájárulnak.

Majdnem 25 év után újra indult a Sé–Malomi-dűlő lelőhely kutatása, amely elsősorban a lengyeli kultúra formatív fázisa okán ismert. A projekt során végzett geofizikai kutatás eredményeképpen kiderült, hogy a lelőhelyen nem kettős, hanem négy-szeres körárokrendszerrel számolhatunk. A szelvényünkkel megcélzott épületből előkerült bőséges leletanyag mellett 6 darab ¹⁴C mintát is sikerült

3. kép. Bük: római sír

4. kép. Sé–Malomi-dűlő: a szelvény drónfotója

5. kép. Sé–Malomi-dűlő: lengyeli gödör

méretünk. Ugyancsak az ArcheON projekt keretében zajlott feltárás Dozmat mellett, amellyel az ókori Savariát ellátó vízvezetékét céloztuk meg (4–5. kép).

A jáki templom felújításához kötődően folytatódott a templom régészeti kutatása is, mind a szó szoros értelmében vett ásatások, mind szakfelületek keretében. A számos sírból több viselettörténeti szempontból unikális lelet is előkerült, nagy valószínűséggel feltártuk az alapító Jáki Nagy Márton temetkezését, illetve igazolódott az – a korábbi ásatási szezonban felvetődött – teória, miszerint a jelenlegi alatt egy korábbi, kisebb templom maradványai rejtőznek (6. kép).

A tárgyalt időszakban 100-nál jóval több helyszínen, több mint 1000 alkalommal láttunk el régészeti szakfelüveget. Szombathely legmagasabb pontján, az Oladi platón a 2005–2008 között zajlott nagy felületű ásatások kiegészítéseként néhány építkezésnél sikerült megkutatnunk újkőkori – DVK (kottafejes), illetve lengyeli – településjelenségeket. Egy, Hegyfalva határában végzett szakfelüveget során feltártuk egy középső neolitikus – DVK (kottafejes) – település részletét és egy urnamezős urnatemető négy sírját. Győrvaron középkori és kora újkori településjelenségek mellett egy középkori és egy karddal és lándzsával ellátott késő vaskori (kelta) sír is előkerült. A Rába-völgy árvízvédelmi projekt keretében számos kisebb feltárást végeztünk Ostffyasszonyfa és Pápoc határában, amelyek késő rézkori, késő bronzkori, római kori, Árpád-kori és középkori településrészleteket vizsgáltak. Az egyik legizgalmasabb jelenség azonban egy padmalyos sírban elhelyezett 8. századi – késő avar kori – kettős temetkezés volt. Szombathelyen, az Illés Akadémia építéséhez kötődő szakfelüveget során egy késő bronzkori és Árpád-kori település részletei mellett több szakaszon lehetőségünk volt a római kori vízvezeték megkutatására. Az Iseum-szentélykörzet területén két régészeti megfigyelés mellett egy hitelesítő ásatás is zajlott. Szombathely belvárosában elvégeztük egy pincében

6. kép. Ják, Bencés apátság: sírok

előkerült gazdag római temetkezés leletmentését, illetve több szakfelüveget során római falak, épülettagozatok és egyéb leletek láttak napvilágot. Az ugyancsak jelentős történelmi várossaggal rendelkező Kőszeg belvárosában pedig több szakfelüveget keretében regisztráltunk kora újkori falakat és egy kövel kirakott kutat. Az itt felsoroltakon kívül számos helyszínen – pl. Szombathely, Körmen, Csipkerek – végeztünk régészeti megfigyeléshez kötődő bontómunkát, amelyek külön kifejtésére jelen keretek között nem kínálkozik lehetőség.

A járványhelyzet célszerű kikapcsolódási formává tette a szabad levegőn, akár magányosan is végezhető fémkeresős kutatásokat, a múzeumbarát fémkeresősök így újfent számos, különleges lelettel gyarapították a múzeum gyűjteményét. Ezek közül

7. kép. Farkas-erdő: vitéz nemes Molnár László gépezuhanásának helye és a csapat egy része

Csapláros Andrea – Kolonits László • „Éjszaka a múzeumban”

– sok más mellett – említést érdemel egy római katonai bronzdiploma és egy bronzból készült Hercules-szobrocška töredéke. A múzeum csapata részt vett a magyar repülés történetének egyik legeredményesebb vadászpilótája, vitéz nemes Molnár László posztumusz főhadnagy repülőgépe lezuhanási helyének felderítésében is (7. kép).

A Savaria Múzeumnak több nemzetközi projektje van, amelyek néprajzi és történettudományi kutatásokhoz és fejlesztésekhez kapcsolódnak (pl. Interreg e-documenta Pannonica vagy Interreg Eurevita, DBU-Tündérvilla, Interreg bodor(hi)stories). Ezek a projektek a terepmunkákhoz hasonlóan folytatódtak, a járvány okozta fennakadások ellenére a számítógépes lehetőségek kihasználásával fenntartható volt mind a partnerek közötti kommunikáció, mind a tervezett munkák elvégzése.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Anderkó, K., Horváth, B., Kolonits, L., Nyerges, É. Á., Pap, I. K., Sánta, B., Sosztarits, O., Tárcazy, T. & Torma, P. (in press). A Savaria Megyei Hatókörű Városi Múzeum 2020. évi terepi régészeti tevékenysége. Régészeti jelentések. *Savaria – AVas Megyei Múzeumok Értesítője* 43.